

זנבנים ועיקרון ההכבדה \ גל קופרשטיין

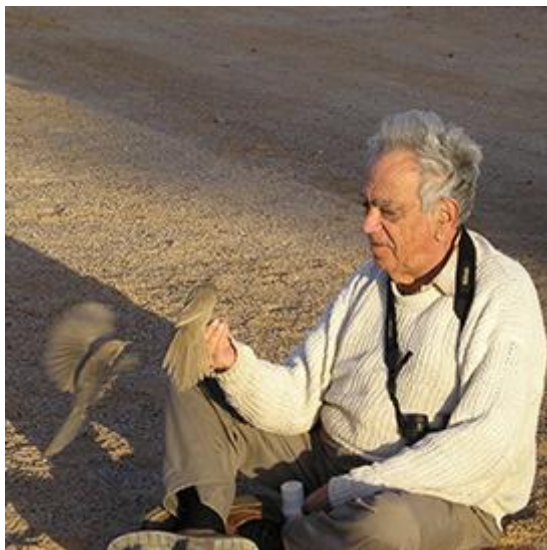
זוג בדיוט ראשון יושב בבר פינתי, משוחחים, מכירים אחד את השני, שותים קצת, צוחקים. הבחור לא כל כך יודע מה לעשות – הוא רוצה להרשים אותה, רוצה להראות שהיא שלו. אז הוא חושב וחושב כיצד יעשה זאת. ואז בהחלטה רגעית, לאחר ששילם את החשבון, לקח את כף ידה שם אותה בידו והם החלו לצעוד יד ביד כשאור הירח מעליהם. באותו רגע עלה במוחה של הנערה תהייה: מדוע אנו בכלל מחזיקים ידיים? אך מחשבה זו חלפה לה מראשה מהר מאוד והזוג המשיך בדרכו כרגיל.

אומנם, זוהי שאלה שאינה עולה בראשם של זוגות רבים אך אנו בחרנו להתמקד בשאלה

זו... למה אתם שואלים?

ישנה תופעה מיוחדת מאוד בטבע שנחקרת ע"י פרופסור אמוץ זהבי, ממייסדי החברה להגנת הטבע, כבר כמעט 40 שנה. תופעה זו נקראת "עיקרון ההכבדה". בטח חלקיכם שמעתם עליה וגם מי שלא, זה בסדר. עקרון זה מסביר תופעות רבות ומשונות בטבע – זנב הטווס, הראש הכחול של חרדון סיני ואף החזקת ידיים אצל בני אדם.

אז מה העיקרון הזה אומר בעצם? כמו שהוזכר קודם, עיקרון זה נוסח ע"י הזואולוג אמוץ

זהבי, כדי להסביר את אופני התקשורת הקיימת בין בע"ח בעולם. העיקרון אומר שישנם מסרים המועברים בין בעלי החיים ע"י סימנים. אך הסימן והמסר חייב להיות תואמים ואמינים ורק מי שבכוונו להעביר את אותו מסר ע"י הסימן, יעשה זאת. ומי שאינו יכול להעביר את המסר לא יעשה זאת. כלומר, לא ישתלם פיזית "לרמות" בהעברת המסר כי מי שאינו מסוגל פיזית (אינו בריא או חזק) לא יעשה זאת. הדוגמה הכי טובה לכך היא הטווס: כאשר הטווס רוצה להרשים את הנקבה הוא פורס את

זנבו ומרשרש בו – משוויץ בו. אך פעולה זו יכולה להתבצע אך ורק ע"י טווסים שהם חזקים מספיק להחזיק את זנבם הכבד זמן רב, או

טווסים בריאים שזנבם שלם וצבעוני. ובנוסף לכך, אם יבוא טורף הזנב מקשה מאוד את הבריחה. אז מי שמעז לפתוח את הזנב יש לו סיבה מוצדקת. כנראה, שהנקבה תבחר בזכר עם הזנב הכי מרשים ועם הכושר הכי טוב, כי מי לא רוצה את הזיווג הטוב ביותר ואת הסיכוי להוליד צאצאים בריאים וחזקים ככל האפשר?

ישנם עוד דוגמאות רבות לעיקרון זה, לדוגמה, בעונת ההזדווגות חרדון סיני, המצוי באזורנו, צובע את כל גופו בכחול על מנת להרשים את הנקבות. אך זהו מצב מסוכן מאוד בשביל החרדון, הרי הוא חי במדבר והצבע הכחול בולט מאוד על רקע הסלעים והוא חשוף מאוד

לטורפים ולכן כאשר הוא נצבע בכחול הוא מראה שהוא אינו מפחד להיות חשוף והוא מספיק זריז כדי להינצל מהטורפים.

כמו שהזכרנו בהתחלה, עיקרון ההכבדה לא קיים רק אצל החיות הוא קיים גם אצלנו בני האדם. אפילו במחוות הכי קטנות כמו החזקת ידיים. לא סתם אותו בחור בחר בהחזקת ידיים כדי להרשים את הבחורה. כאשר אנו מחזיקים ידיים אנחנו בעצם מפקידים את אחד האיברים הכי חשובים לנו – האיבר בו אנו אוכלים, מגנים, תוקפים, מתקשרים ומשתמשים הכי הרבה- בידיו של מישהו אחר וסומכים עליו שידע להגן עלינו והפוך, אנחנו עליו. אותו בחור הפקיד את ידו אצל הבחורה אך באותה מידה גם סימן לה שהיא יכולה לסמוך עליו שיגן

עליה. זה מתבטא בעוד הרבה מחוות פשוטות כמו הליכה מחובקים, נשיקה או אפילו סתם חיבוק. כל אלה סימנים המכניסים אותך למצב חלש יותר, פחות מוגן, למצב שכביכול מכביד עליך, ועל יכולת התפקוד השגרתי שלך. דוגמה נוספת אצל בני אדם היא קניית מוצרים יקרים כגון פרארי או רולקס כדי לסמן את סמל הסטטוס שלך ולהראות לכולם כמה כסף ברשותך ולא דווקא חוזק פיזי כי בעולם המערבי כיום- כסף מסל כוח.

זנבן בשמורת שיזף ליד חצבה
צילם: עומר דובובסקי

ישנו סוג נוסף של עיקרון ההכבדה, המתבטא לא רק אצל פרטים בודדים אלא בקבוצות שלמות החיות יחד. את הרעיון לכתבה קיבלנו בכלל מאורח קטן שבא לביקור מפתיע כאן בבית ספר שדה הר הנגב, הלא הוא הזנבן. הציפור היחידה בישראל שגרה בקומונה. ציפור שיר קטנה הנפוצה בארץ באזור הערבה, ים המלח ודרום בקעת הירדן ובתצפיות שונות באזור הנגב (שדה בוקר, עין ירקעם וכו') בעיקר ליד מקורות מים ולכן כאשר נתקלה אפרת רכזת ההדרכה בזנבן כאן בהר הנגב זה הפתיע אותנו מאוד.

אז מה הקשר בכלל בין זנבנים לעיקרון ההכבדה? כמו שאמרנו בתחילת הפסקה, ישנו סוג נוסף של עיקרון ההכבדה והוא הקרבתו של פרט אחד למען הקבוצה. ניתן לראות את עיקרון זה מתבטא בתוך קבוצת הזנבנים שגם בתוכה ישנה היררכיה מובנת. אותה היררכיה נקבעת בעזרת אותו עיקרון עליו אנו מדברים. לדוגמה, לציפור הזנבן הרבה טורפים ולכן היא חייבת להיזהר. כיצד הם עושים זאת הזנבנים? במהלך שעות היום הזכר והנקבה השליטים עומדים במקום גבוה על ענף ומשגיחים שאין סכנה בעוד שאר הלהקה אוכלת להנאתה על הקרקע. כאשר הם מבחינים בסכנה הם מתריעים בעזרת ציוץ מיוחד. מכך ניתן להבין שרק זנבן חזק

מספיק (חשוף לסכנה ומקריב עצמו גם לאכול פחות) כדי לסכן את עצמו יוכל לבצע את תפקיד השמירה.

זוהי ציפור מרתקת, מהסתכלות על אורחות חייה החברתיים, ניתן ללמוד הרבה עלינו, בני האדם, ואפילו להעלות שאלות מוסר- איך אני תורם לחברה?, האם אני סומך על חברי? האם אני מוכן לוותר על טובתי האישית למען רווחת הכלל? נגענו כאן רק בקצה הקרחון בכל מה שנוגע בזנבנים. מי שמתעניין ורוצה לדעת עוד מוזמן לקרוא את הספר "טווסים, אלטרואיזם ועקרון ההכבדה" שנכתב ע"י אמוץ ואבישג זהבי. ומי שרוצה לחוות את הזנבנים בעצמו מוזמן לביס"ש חצבה: שם עורכים סיורים לצפייה על זנבנים, מחקרים ועוד. הזנבנים מורגלים מאוד לנוכחות בני אדם ולכן אפשר ממש להאכיל אותם ולגעת בהם, בזהירות כמובן. מומלץ מאוד! מניסיון!

זנבנים שהורגלו לצורך מחקר בשמורת שיזף
צילם: עומר דובובסקי